

Szociális munka élettörténeti interjú Aczél Annával

Bányai Emőke: Arra kértem Annát, mint a többieket is, hogy a saját szakmai élettörténetét mesélje el.

Aczél Anna: Amikor megkaptam Emőke felkérését, elkezdtem borzalmasan készülni, hogy ne legyen szubjektív nagyon, de mégis személyes legyen. Én is természetesen a magam sajátos szűrőjén tudom átengedni életem szakmai történetét (is). Mindenki, aki itt van, nyilván ugyanígy teszi, ha az életéről beszél, hogy élte meg az eseményeket, kikkel találkozott, milyen események alakították sorsát. Aztán, ahogy kell, felépítettem szépen, kronológiailag, hogy miről beszélnék, mi lehet fontos, de tegnap este az jutott eszembe, hogy inkább visszafelé kezdem, egy tegnapi élménnyel. Én a Rákospalotai Javítóintézet és Speciális Gyermekotthonban dolgozom, ahol most pszichológus vagyok. Tegnap odajött egy kislány, aki nagyon szeret hozzám bejönni, nem azért, mert olyan nagyon pszichoterápiára vágyana, de szeret beszélgetni, nem mindig a csoportban lenni, odajött a folyosón és azt mondta: „Elvisz? Magával visz?” Kérdeztem: „Hova is vigyelek, szívem?” „Magához, mert nagyon fontos dolgot szeretnék mondani.” És akkor leültünk a szobámban és mondta a nagyon fontos dolgot, hogy haza szeretne menni a testvéreihez, hogy ugye megértem, hogy sokáig szökésben volt, és én is biztos úgy tettem volna, ha apukám kórházban van, hogy miért, nem tudom, közben apuka meghalt, anyuka bekerült a börtönbe, és ő aggódik a tesókért, akik most állami nevelésben vannak valahol. Ezeket így hetente meg szoktuk beszélni. És most jelentkezett egy nagynéni, akiről boldogan azt gondolta az intézet, hogy most végre törődik vele valaki, hogy végre van egy rokon, aki pesti, aki haza is vinné, azt is mondta az apuka testvére, hogy hozzá mehet, bármikor, nyugodtan. Elképzeltük, hogy végre lesz neki is valakije, amikor valami porszem hullott a dologba és bizonytalanná vált, hogy tényleg odamehet-e. Elmentek a kollégák, ahogy ezt szokták, családot látogatni, és ott nem az a cím volt, amit a nagynéni megadott, hanem egy másik lakáscím a házban, és nem az a nagybácsi jött ki, akit nagybácsinak ismertünk meg, hanem egy másik „nagybácsi”. Ki is akkor a nagybácsi? Ezután abban maradt a nevelő és a szociális munkás, hogy egy picit még várni kellene, nézzük meg, mitől is került elő ilyen hirtelen a nagykorúság előtt a szerető nagynéni, nagybácsi. Biztos jó helye lesz ott ennek, az amúgy is nagyon labilis lánynak? Miért nem az a cím, ami a cím? Ezek után teamekben is, a fiattal is beszélgettünk erről. „De én húsvétkor akkor is szeretnék hazamenni. Miért nem visz maga haza engem? Higgyc el, olyan jó lenne, én úgy segítenék ott

magának. Vigyen haza!” Tegnap elütöttem valahogy ezt a mondatot, nem biztos, hogy ez a jó megoldás, gondoljuk még meg. Aztán este újra és újra végiggondoltam, hogy ez az a dolog, amit olyan jól meg tudok tanítani elméletben, hogy a szociális munkában miért nem lehet ilyet csinálni, miért nem jó hazavinni a gyereket az intézetből, ahova vissza kell mennie, ahol egész más lesz a kapcsolatunk. A valóságban, amikor azt mondja a 18 éves „gyerek”, hogy vigyen haza, akkor az ember mégis elbizonytalanodik. Jó, biztos, hogy nem tehetem, nem teszem meg, aminek mindenféle okai vannak. Elsősorban szakmai, másodsorban meg emberi okai, mert, pl. hogy miért pont őt, meddig tudom megtenni? Egy szociális munkás kolléga – aki tanítvány volt a főiskolán, utána jött dolgozni az intézetbe, több évig dolgoztunk együtt – mondta egyszer a munkája elején, hogy „X.-hez soha nem jön senki, hazaviszem a hétvégére”. Akkor még igazgatói székéből tudtam mondani: „Persze, ha gondolod. Mindenképpen vidd haza, csak arra kérlek, aztán a következő vasárnap is, meg az azt követő szünetben is, meg akkor is, ha megjön a barátod, és karácsony van, akkor is. Mert az nem lehet, hogy ha van éppen üres két órád és nincs senki otthon a vasárnapi ebédnél, akkor hazaviszem, de amikor programom lenne, meg nem tudom mi, akkor sajnos nem. Teljesen rendben van részemről, de gondold meg, hogy mit mondasz a többi gyerekeknek, akiknek szintén nincs hozzátartozójuk, és akik nagyon szívesen mennének a te pesti lakásodba, hogy őket miért nem.” És akkor abban maradtunk, hogy ezt most hagyjuk, inkább találjuk ki, milyen külső kapcsolatot, programot találhatnánk ennek a lánykának. Tehát az ember olyan jól tudja elméletben, hogy miért nem lehet szociális munkás valaki a saját közegében, a saját családjában, miért nem visszük haza a klienst, ezeket én nagyon jól meg tudom tanítani, de tegnap meg úgy gondoltam, hogy milyen disznó vagyok, hogy F.-et, akinek a föld kerekén nincs hova mennie húsvétkor, nem viszem haza.

Innen indulva mennék vissza az elejére, Emőke kérdésére, de ez egy beszélgetés, úgyhogy bármikor szóljatok közbe...

Korábról kezdeném, mint amit Emő kiszabott, a hetvenes éveknél. Mikor az ember ilyen öreg és visszanez, akkor úgy gondolja, hogy mindennek volt valami értelme, hogy mi hova sodorta az embert. És nekem olyan, mintha az egész előző életutam a hatvanas évek végétől mind Rákospalotát készítette volna elő. Mintha minden azért történt volna, hogy ezt már érettebben megéljem.

Az egész úgy kezdődött – mármint „viszonyom” a gyermekvédelemmel (nekem a szociális munka a gyermekvédelem) –, hogy néhányan egyetemisták jártunk ki egy fővárosi

gyerekotthonba. Én főleg azért, mert apám, aki árvaházban nőtt fel, sokat mesélt az árvaházi élményeiről. Semmi jó élménye nem volt ezekről az időkről. Ő annak köszönhető, hogy nem a bűnözőutat választotta, hanem egy másik irányba ment, hogy találkozott egy György Júlia nevű pszichológussal – ma már sajnos nem sokan ismerik a nevét –, aki nehezen nevelhető, agresszív, antiszociális gyerekekkel foglalkozott, csavargó, tekerő, bűnözés szélén lévő fiatalokkal. Patronázusnak hívták a szervezetet a két világháború között, amely keretében apámat is felkarolta. Én hallgattam apámat, és el se tudtam képzelni, hogy élhette meg, hogy anyukája nem tudott vele törődni, nem tudta nevelni özvegyen a két gyerekét, de a húgát hamar kivették, és ő maradt az árvaházban, később a javítóban. És amikor az egyetemem első hónapjában bejött egy fiú, és azt mondta, hogy lehet menni gyerekotthonba önkénteskedni – akkor nem így hívták –, el is mentünk, és ott egy egészen fura, megszállott pasi volt a nevelő. Annyit tudnotok kell, azt, hogy gyerekotthon, hogy vannak gyerekotthonok, az szinte paraván mögött zajlott azokban az években. Néha a Moszkva téren láttam fura, ronda ruhás gyerekeket, akikről lehetett látni, hogy valami ilyen helyről jönnek, de úgy általában nem találkoztunk intézetben élő fiatalokkal. A gyerekotthonokat, az idősotthonokat, ma azt mondanánk, a szociális intézményeket a főváros elég jól eldugta, vidékre, kastélyokba, kúriákba, nem tudom hova, de itt a fővárosban ne legyenek. A Vasvári-nevelőotthon a Budakeszi úton, a ritka kivételek közé tartozott. Ide ötödiktől kerülhettek a gyerekek nyolcadikig. Amikor a csoportba, ahova feljártunk, megjöttek az új ötödikesek, akkor elkezdtek félelmetes dolgokat mesélni, hogy hogy rúgattak velük az előző gyerekotthonban csillagot, hogy ha valaki lopott, akkor a nevelő kikötötte a szekrény oldalára, és még sok szörnyű dolgot. És hát egyetemistaként nem tudtuk, mit kellene tenni, tanácsot kértünk valakitől, hogy mit csináljunk, ezt azért mégse lehet így lenyelni, a gyerekek éjszakánként sikítottak, nappal borzalmas történeteket meséltek nevelőjüknek. Akkor valaki azt tanácsolta, hogy ne feljelentést tegyünk, mert nem tudunk igazán semmit, hanem bejelentést. Megtettük a bejelentést a fővárosi tanácsnál, annál a szervezetről, amelyik a gyerekotthonokért felelt. Nem ragozom, kellett, hogy legyen felső segítségünk, különben a dolog nem került volna napfényre. Mindenki azt mondta, hogy nem vagyunk normálisak, egy magas állami díjjal kitüntetett igazgató gyerekotthonáról beszélünk, mit gondolunk, hogy ott ilyen lehetett. De aztán fölülről kaptunk biztatást, volt is per, mi voltunk a tanúk, azzal a fiúval, aki azóta, most már sok éve a férjem, ez hozott minket össze, hogy utána legyen min veszekedni, mármint a gyerekvédelen, sok éve. De akkor, 1965-ben mi álltunk ott, a hülye egyetemisták, akik azt állítottuk, hogy ebben a nagyszerű intézményben ilyesmi előfordulhatott, és ott állt velünk szemben a fiatal pedagógusnő, és ott állt velünk szemben a fővárosi tanács egész vezérkara,

nagy pedagógusok. A tárgyalás szünetében arra jött Dési Huber Istvánné (nagyon jó festőnek volt az özvegye) népi ülnök – akkor pedagógus népi ülnökök voltak a gyerekekkel kapcsolatos tárgyalásokon –, és odasúgta, hogy: „Gyerekek, én nektek drukkolok!” És gyorsan elment, mert neki nem volt szabad velünk beszélgetni. El is ítélték ezt a nyomorult nőt, aztán később láttuk a helyet, a fonyódi gyerekotthonban, és akkor nem megértettem, de érteni véltem, hogy hogy torzulhat így el valaki. Egy nagy szobájuk volt a gyerekeknek, ott tanultak, éltek, és rögtön abból a szobából nyílt az ő szolgálati férőhelye. Tehát ha pisilni ment, akkor is tizenhat kamaszon ment keresztül. Akkoriban nem volt ritka a túlkorosság, az alsós gyerekek között több 14-15 éves kamasz is volt. Hogy uralni tudja a helyzetet, a nagyokkal tartatott rendet, bármi áron. Mindenképpen ez a per elindított valamit, nem mintha ez a mi hősiességünktől függött volna. Ennek a pernek kapcsán megjelent egy cikk, hogy oda, a balatoni intézetbe jártak a fővárosi tanácstól nyaralni a dolgozók, egy forintért kaptak koszt-kvartélyt. És úgy egyáltalán elkezdett a közvélemény, a szakma azzal foglalkozni, hogy ezekben a gyerekotthonokban mik történnek, történhetnek. Nem azért, mert mi olyan nagy hősök lettünk volna, hanem a kor is elkezdett változni, és egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy akik gyerekotthonokból kerülnek ki, nem állják meg a helyüket kint. (A per fura következményeként, néhány évre megtiltották az egyetemisták nyári gyakorlatait a fővárosi intézetekben.) Az intézeti belső iskolákból nem lehetett a gyerekeket külső iskolákba tenni, teljesen életképtelen dolgok történtek ezekben az intézetekben. Hatvannyolcban volt egyfajta nyitás. És akkor azt mondták a minisztériumban, ha ekkora szánk van, mutassuk meg, mit tudunk a helyszínen csinálni. Abban az évben, hatvankilencben a főváros nyitott egy új intézetet Oroszlányban, és mi oda kerültünk. Hát azt nem mondanám, hogy makarencói hőstetteket hajtottunk végre, de mindenesetre tanulságos év volt. Illetve nekem is volt előtte még egy egyetemi tapasztalatom. Nyári gyakorlatra egy Miskolctól ötven kilométerre levő gyerekotthonba mentem, és odakerülve azt gondoltam, én az elkényeztetett újlipótvárosi lány, hogy ilyen nincs, hogy ilyenek nem történhetnek ebben a világban. Mint sok ilyen intézmény, bent volt az erdőben, messze a lakott területtől, ahova a faluból három kilométeres út vezetett, nem voltak autóik, semmi ilyesmi nem volt akkor. A buszról leszállt az ember és begyalogolt sárban, melegben az otthonba. És ott voltak a nevelők, na, jó sok nevelő – és ez így volt még sok évig –, akik már sehol nem kellettek, semmire nem kellettek. Volt ott igazgató, akit fegyelmivel küldtek el a régi iskolájából, volt ott valami lebukott járási ember, volt ott mindenféle „nagy” embereknek a kudarcos gyereke, egészen fura társaság volt. Persze voltak olyanok is, akikkel később jóba lettem, de ott csak vacogtam. Én legalább annyira féltem az igazgatóhelyettéstől, mint a gyerekek, rettegtem, mert olyan fegyelmet kellett tartani. Nekem

másodikos csoportom volt, köztük tizenhat éves túlkorosok. Nekem kellett volna bemenni a fürdőszobába a tizenhat éves gyerek higiéniáját ellenőrizni. Valami egészen szörnyű dolgok voltak. Volt egy nevelőnő, aki egyedül nevelte a fogyatékos kislányát, és legalább úgy verte a saját fogyatékos gyermekét, mint a rábízottakat. Hihetetlen verések mentek. Esténként megkiültek a felnőttek tábortüzezni, nekem akkor még idegen, addig még sosem hallott rémes dalokat üvöltözni, én ültem a szobámban és nagyon vigyáztam, hogy nehogy valamiféleképpen odakeveredjek, mert nagyon félttem. És akkor azt éreztem, hogy tényleg minden megtörténhet ezekkel a gyerekekkel, és örök lelkiismeret-furdalásom van, lesz miattuk. De jókat is lehetett játszani, beszélgetni a gyerekekkel. Még most is megvannak azok a levelek, amiket néhány gyerek írt, akikkel semmi mást nem tudtam tenni, mint otthagyni őket a nyári munka lezárultával. Ott döntöttem el, hogy engem valami ilyesmi érdekelne. Az egyetem utolsó évében jött Oroszlány, az akkor nyíló intézet, ahova néhány baráttal mentünk megváltani a világot. Oroszlányból több ok miatt jöttünk el, egyrészt, hogy akkor már volt egy saját gyerekünk, akit nem tudtunk odavinni, mert semmi nem igazodott ahhoz, hogy mi délután dolgoztunk. Másrészt nekem vegyes elsős csoportom volt, akkor az volt a rend, hogy iskolához igazodjanak a gyerekothonok is, voltak óvodás-, alsó tagozatos, felső tagozatos, ifjúsági otthonok, és a mienk az új szelek hatására már nyolcosztályos volt, tehát nyolc osztályt lehetett volna ott lenni és már koedukált volt, de aztán mégis valami felsőbb döntés úgy szólt, hogy a fiúk Pestre kerülnek a tanév végével. És akkor én úgy voltam, hogy akkor minek maradjak, a húszfős csoportomból tizenhét fiú volt. Ez is olyan rémes dolog volt. Most se idilli a gyerekvédelem, de akkor felpakolták őket, elhozták őket Oroszlányba, aztán felpakolták őket és Pestre hozták. Szóval az egészben a gyerek sehol nem szerepelt. Akkor kezdték el pedzegetni, hogy jó lenne valami vizsgálat, mielőtt egy gyereket elhelyeznek, meg kellene nézni, hogy hova kéne tenni ezeket a gyerekeket, és akkor kezdett kialakulni az akkori GYIVI-kben, hogy nézzék már meg, hogy milyen a személyiségállapota, sérült, nem sérült? Na de ha lesznek vizsgálatok, akkor ehhez kellene az intézeteket is igazítani. És itt jöhetne a szociális munka, megnézni, hogy honnan jönnek ezek a gyerekek, hol lehetne a lehetőség szerinti legjobb helyük. (Jelzem, ma már van szakértői, helyezési bizottság, de messze nem létezik jó helyezés, elhelyezési gyakorlat.) Erre az időre elmúlt az az illúzió, hogy a szegénység mindjárt megszűnik, túl leszünk rajta, mint a báránymílón, és már nem lesz szükség ilyenféle intézetekre. És akkor kezdett kialakulni, jó, ezekre az intézetekre még sokáig szükség lesz, de hogy? Hogy jobb? Ha tényleg az iskolához igazítjuk – és ebben benne van az is, hogy hova tartozott a gyerekvédelem. A háború előtt tartozott a belüghöz, az igazságügyhöz, megint a belüghöz. Ötvenhat után rövid, nagyon rövid ideig külön

kormánybiztos foglalkozott a gyerekvédelemmel, akkor először, és eddig utoljára volt a gyerekvédelem kiemelten egy kézben. A hatvanas években megint az oktatási minisztériumhoz tartozott, mondván, hogy a legtöbb gyerek iskolába azért jár. Hogy a csecsemőotthonok miatt tartoztak az egészségügyhöz, azt nem tudom, de odatartoztak, és a tizennégy éven felüliekkel, az ifikkel sem tudtak mit kezdeni. Az elv az volt, hogy a gyerekek zömében iskolában vannak, ott pedig az osztályfok döntötte el a csoportba sorolást, hogy ki hányadikos. Már létezett a pszichopedagógia szak, amikor egyszer a nagy Mezeihez, aki a fővárosi tanácsnál az oktatásügynek, gyermekvédelemnek volt a feje, meg ő bizonyos szempontból sok mindenhez értett, a tanszékről elmentünk beszélgetni, azt mondta, hogy mi bántjuk a gyereketthonokat. „Mi a baj azzal, hogy az iskolafokhoz igazodik? A maga gyereke is vált, megy óvodába, iskolába.” Nem is értette, mi a baj. Próbáltam neki mondani, hogy de az én gyerekemnek én ott vagyok stabilan a háta mögött, tehát oda jön haza az óvodából, iskolából, de ezek a gyerekek ilyenkor teljes élethelyzetet váltanak. Más városba, más nevelő, minden más lesz körülöttük. Plusz a gyerekek sajnálatos módon nem akarnak igazodni ahhoz, hogy milyen osztályfokban kerülnek állami gondozásba. Ezek képesek, és bekerülnek év közben is és van úgy, hogy valaki bekerül negyedikes korában és kikerül hatodikos korában, két teljes élethelyzetváltással. Ezzel nagyon nem tudtak zöld ágra vergődni.

Amikor feljöttünk Oroszlányból, a Faludi utcában kezdtem el dolgozni, ahol akkoriban kezdett megalapozódni a gyerek-pszichoterápia. Ma már híre-hamva sincs, sóval behintik a Faludi utca helyét, ami a tizenharmadik kerületben egy bérház földszintjén volt, és kedvességből megkapta ez a bizonyos György Júlia, hogy akkor bíbelődjön ott, na jó, csinálja ott a terápiát vagy mit is. Fővárosi intézmény, egyedüli pszichoterápiás intézmény volt az országban, ahol engedélyük volt hosszú terápiára. Már voltak nevelési tanácsadók, még nagyon újak, de akkor azok az iskolához igazodva inkább diagnosztizáltak, pszichoanalitikus terápiát nem végeztek, már csak azért sem, mert még alig volt erre kiképzett ember. Amit mi tanultunk pszichológiából, az meg sem közelíti azt, amit ma tanulnak. És akkor a Faludiban voltak a Faludis szombatok, ami azt jelentette, hogy minden szombat délelőtt valaki referált egy külföldi cikket. Nekem például Moreno egy cikkét kellett ismertetnem. Egyáltalán nem volt magyar nyelvű szakirodalom akkoriban. És akkor ott együtt kezdtük tanulgatni, hogy mi is az a pszichoanalízis, mi az a gyereklélektan, kik voltak Anna Freud, Bálint Alice, mit lehet ezzel az egészszel kezdeni. Én, ha én nem vagyok olyan – nem is tudom, milyen –, akkor ott életem végéig, vagy majdnem életem végéig ellehettem volna. Nagyszerű szakemberek között, csodálatos munkám, a maga nemében úttörő munkám lehetett volna. Két dolog volt,

ami miatt mégis váltottam, az egyik az, tudtam, hogy aki ott akar dolgozni, az vonuljon pszichoanalízisbe, és akkor a családtagjaim azt mondták, hogy: „Persze, mindenképpen menjél, de speciel rólam meg rólam ne beszélj!” Ha a legfontosabb emberekről nem beszélnék, akik az életemben vannak, akkor miért mennék oda? Még akkor azt is gondoltam, hogy ennyi időt elbíbelődni. Ma már tudom, hogy ezt nem jól gondoltam, ma másképp tenném. Másrészt meg úgy gondoltam, hogy nagyon jó, életem végéig ellehetek egy-egy gyerekkel egy szobában, de hogyha úgy adódik, akkor én egész nap nem találkozom senki mással, bemegyek reggel, elkezdenek jönni a gyerekek és délben elmegyek haza. Aztán egyszer meghívott valaki, hogy védőnőknek tartsak néhány előadást, és akkor rájöttem, hogy ez az, ami nekem iszonyúan tetszene, különösen hogy nem gyerekeket, hanem felnőtteket tanítani, ez nagyon bejön nekem. És akkor megint úgy alakultak a dolgok, hogy Illyés Gyuláné Kozmutza Flóra, aki negyedéves korunkban gyógypedagógiai pszichológiát tanított, és jártuk vele az intézményeket, azt mondta: „Te Anna, indul majd nálunk egy *nehezen nevelhető* gyerekek szak, gyere majd oda tanulni!” „Persze, nagyon szívesen megyek, Flóra néni.” Aztán nem indult, nem indult, majd egyszer csak felhívott, és azt mondta, hogy „[m]ost már indul a szak, gyere oda tanítani”. „Jó.” A hályogkovácsok teljes tudatlanságával. „Hogyne mennék tanítani.” ’72-ben átmentem a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolára, oda, ahol akkor alakult a szak, eleinte levelező szakon, aztán amikor nappalira is átkerült, akkor kezdték keresni a megfelelő nevet. A két nagyasszony, a Flóra néni, a főiskola igazgatója meg Murányi Kovács Endréné tanszékvezető, azt gondolták, hogy ez a *nehezen nevelhető* név ez olyan nem jó. És akkor kitalálták, hogy legyen *pszichopedagógia*, mert mind a kettőjüknek franciás alapiskolázottsága volt, onnan hozták ezt a nevet, amitől a férjem nagyon boldog lett és mindenkinek elmondta, hogy a feleségem hapticpedagógus. Évekig ragaszkodott hozzá, hogy ilyen nincs, ilyen nem létezik. „Mi az, hogy pszichopedagógus? Minden pedagógusnak kell pszicho is.” Nahát, ez megalapozta a dolgot. Ez a szak kimondottan arra született, hogy a gyermekvédelemnek adjon szakembereket. Hát ez sajnos nem jött össze, az évi 20 végzős hallgató nem csinálhatott nagy változást. Nekem személyesen nagyon sokat jelentett, hogy kötelezően nagyon sok intézetben jártam az országban továbbképzéseket tartani, és a munkaköröm része volt, hogy a hallgatókkal gyakorlatra járjak. Elég pontosan tudtam, melyik intézet milyen belülről. A mai napig, ha megyünk valahova vidéki útra, én nem annyira a műemlékeket tudom, hanem hogy itt milyen intézet van, illetve volt. Az intézetek se tudták megfelelően használni azt a plusz tudást, amit ez a szak adott, így a fiatalok inkább elmentek a gyógypedagógus szakjukkal tanítani, sokan elvégezték a pszichológiát, nagyszerű szakemberek lettek, de sajnos éppen a

gyermekvédelem, a szakellátás nem kapta meg azt a speciális tudást, amire pedig nagy szükség lett volna. Én a főiskolán két tanszék létrejötténél lehettem ott, a pszichopedagógia és a szociális munka tanszékén. Ez olyan, hogy két házasságnál és két válásnál voltam tanú, és akkor azt mondtam, hogy ez nem az én műfajom, úgyhogy többet nem megyek ilyen helyre. Úgy látszik, hogy a tanszékalapítás is nagyon egy nehéz műfaj. Megvolt a kettő, ez legyen elég egy életre. Félretéve a viccet, sok oka volt annak, hogy a pszichopedagógia nem lett átütő erő. Az egyik az, hogy egyedül volt az országban. Évente képeztünk húsz hallgatót. Elvesztek. Hiába próbáltuk felvértezni azzal a hallgatót, amiről mi azt gondoltuk, hogy a gyerekintézményekben a gyerekeknek erre van szükségük, a gyerekintézmények nem így gondolták. Ezt nagyon markánsan megfogalmazta az egyik fővárosi gyermekintézmény igazgatója: „Kinézek az ablakon, tud sorakoztatni, tud rendben menni a gyerekekkel, jó pedagógus. Ha ott hülyéskednek meg szórakoznak, akkor nem jó nevelő.” És nem tudtuk kiharcolni végig, hogy a pszichopedagógus kapjon valami speciális feladatot, hogy fejleszteni tudjon, hogy a családokkal is törődessen. Úgyhogy elvesztek. Ma is folyik a képzés, de ez már egy egész másfajta képzés. Sajnos a gyermekvédelemnek nem sikerült képezni saját szakembereket, és ez nagyon nagy baj volt. Jellemző volt az első idők szemléletére, hogy az államvizsgán azt mondta egy nagyon szorongó felnőtt férfi, akitől azt kérdeztem: „Miért izgul, mi ekkora tét ebben?” Azt felelte: „Ha sikerül az államvizsga, akkor **felmehtek** az iskolába és nem kell már a nevelőotthonban dolgoznom.” Tehát a presztízisében valahogy így volt. És közben nagyon alaposan megváltoztak a bekerülő gyerekek. Nem az elképzelt édes, árva, kék szemű gyerekek, akik persze soha nem is voltak, hanem az egyre nehezebb személyiségállapotú, egyre nehezebb családokból, egyre problémásabb környezetből kikerülő gyerekek jöttek az intézményekbe. És ehhez képest az intézmények egy darabig még mozdulatlanok voltak. Nemcsak hatvannyolc miatt, hanem az egész országban a változások irányába elkezdték nyitni az intézményeket, és az első ilyen az a kinti iskola volt. Legalább a tanítás legyen olyan, ami kint is van, mert ha kikerül a fiatal, akkor mit kezd ezzel a benti iskolás dologgal. De ez azért nagyon erőltetett volt ez a nyitás. Arról szólt, hogy jó, akkor a körzeti iskolába menjenek ki az intézeti gyerekek, bár ezt is főleg a városokban vagy a fővárosban lehetett megoldani. De vagy külön osztályokba tették őket, vagy legalább külön padosra. Akkoriban többen írtak szakdolgozatot abban a témában, hogy milyen külső kapcsolataik vannak a külső iskolába járó gyerekeknek. És a dolgozatokból az derült ki, hogy az még csak előfordult, hogy egy szülő meghívta az intézeti gyerekeket egy zsúrra, vagy színházba, vagy nem tudom mi, de az nem fordult elő, hogy gyerekek barátkoztak volna, hogy csak úgy kiszaladtak volna oda barátkozni. Vagy – azt mondták a pedagógusok, nevelők

nekem, hogy a gyerekek – olyanokkal barátkoztak, akiknek szintén bent lett volna inkább a helyük, mint kinn. Tehát ez így önmagában nem jött be, de akkor legalább elkezdődött valami nyitás. Ma már azt gondolom, az is megoldás, ahol a kinti gyerekek járnak be iskolába, vagy ahol fokozatosan kerülnek kinti iskolába a gyerekek. Az, aki csavargás, iskolakerülés után, többéves lemaradással kerül be egy otthonba, biztos kudarcot él meg, ha azonnal kinti iskolába kezd járni. Akkor jött, mi a jobb, a kis intézet vagy a nagy intézet. Elindult a gyerekvárosprogram, legyenek olyan intézetek, gyerekvárosok, ahol a hosszú ideig intézetben élők, a testvérek együtt lehetnek, ez Fóttal indult. Barna Lajos lett a fóti gyerekváros igazgatója. Fót kiemelt intézmény volt, az első az országban, ahová testvéreket lehetett együtt elhelyezni, ahol 18 éves korig, vagy azon túl is lehetett maradni, a bölcsőtől a halálig, akárhány éves korig, egészen felnőttkorig. Én nem mondom, hogy nem volt benne kirakat. De volt valami, ami elkezdődött. Egyszer elvitt valaki oda engem mint pszichológust, aki ott dolgozott, és megmutatta, hogy hogy néz ki a valódi Fót, meg hogy néz ki, ahova az államfőket meg kormányhivatalnokokat, a delegációkat viszik. Nem ugyanaz a Fót volt a kettő. És Barna Lajos részt vett abban is, hogy milyen típusú gyerekek kerüljenek oda, hogy ha mutogatni akarják, akkor legyen. Azt mondta, hogy ez egy gyerekváros, ide olyan gyerekek kerüljenek, akiknek előre láthatólag hosszú ideig kell intézetben lenniük, testvérek együtt, hogy ne kelljen szétszaggatni a testvéreket, hogy ez megy ovis otthonba, ez meg ide. Egerben, Miskolcon, Szolnokon, sokféle alakultak akkor gyerekvárosok, és ugyanakkor elindult a nyitás a kis otthonok felé is, hogy akkor próbáljunk meg családiasítani, ami először úgy nézett ki, hogy ha betettek egy éjjeliszekrényt a gyerekotthonba, meg csináltak egy konyhácskát, akkor arra már azt mondták, hogy egy család. A gyerekotthonon belül voltak kis családok. Aztán elkezdték azt is, hogy legyenek külön lakásotthonok, nevelőszülői házak. A komáromi gyerekotthon körül voltak kis házak, amikben nevelőszülők voltak. És elkezdődött a nevelőszülőség újra felfedezése. Mert amíg '38-ban az intézetbe kerülő gyerekek 70%-a nevelőszülőhöz került – mindegy, Árvácska, de családnál volt, ilyen-olyan családnál –, addig ez a hetvenes években meg a nyolcvanas években is 10–15% volt, most több mint ötven százalék megint. Van Gáti Ferencnek egy cikke: *És most újra nevelőszülők*, amiben arról ír, hogy nálunk minden ilyen kampányszerűen megy. Most ezt az érárt éljük, hogy minden 12 év alatti gyerek nevelőszülőhöz kerüljön, oda se neki, hogy a gyerekek egy része rövid időre kerül be, nem biztos, hogy nekik ez a megfelelő elhelyezés. És azt se nagyon lehet tudni, hogy honnan lesz ennyi megfelelő nevelőszülő. Azt én mondjuk kifejezetten cinikusnak tartom, hogy a nevelőszülői programot összekötni a munkanélküli programmal, hogy úgylis annyi

munkanélküli család van, isteni ötlet, hogy ők legyenek nevelőszülők, nagyon kicsi pénzért, na, mindegy.

A nyolcvanas években kezdődtek el a *társadalmi beilleszkedési zavarok* (TBZ) kutatásai. Sok téma mellett mi a gyerekprogramba kapcsolódtunk be. Illyés Sándor fogta össze a kutatást. Mi a főiskola kutatólaboratóriumában az antiszociális gyerekeket nevelő intézményekkel foglalkoztunk. Hogy ezekbe az intézményekbe (javítóintézetek, antiszociálisokat fogadó gyerekotthonok) milyen előzmények, életút után, hogyan kerülnek a gyerekek, milyen jellemzőket lehet találni. A kutatásnak, ami egyben a kandidátusi dolgozatom is volt, része volt az ott dolgozó pedagógusokkal, gyerekekkel készült interjúk tapasztalata, az intézetek belső életének bemutatása. Tehát elindult a *társadalmi beilleszkedési zavarok* kutatása, ami bizony elkezdte mondani, hogy van szegénység, nagyon nagy a szegénység, szabad szegényeket mondani, vannak családok, akik nem képesek ellátni a gyerekeiket. Fontos következtetés volt, hogy a családokkal egyben kellene foglalkozni, nem csak a nevelési tanácsadó, vagy az alkoholgondozó, vagy nem tudom, mi. Paneth Gábor írta le, hogy egy olyan intézményt szeretne, ahova, ha bejön a család együtt, akkor ne küldjék a papát az alkoholgondozóba, a mamát az ideggondozóba, a gyereket... Valaki fogja már össze és lássa már át, hogy mit lehet a családnak segíteni. És hogy nem biztos, hogy az a megoldás, hogy kiemelni a családból az öreget az öregotthonba, a gyereket a gyerekotthonba külön, hanem valahogy nézzük meg, hogy lehet foglalkozni a családdal mint egységgel.

A beilleszkedéstől az antiszocialitásig, az öngyilkosságot kutató alirányon át, bármelyik társaságról volt szó, egy biztos, hogy a konklúzió az volt, hogy a legfontosabb a szakemberképzés, kiemelten a szakemberképzés. És akkor kezdtek el forszírozni a szakembereket, hogy legyen már egy speciális képzés erre a területre, a szociális problémákra. A szakemberképzést egy gesztori bizottság vizsgálta, akik elkezdtek leírni, hogy milyenféle szakembert gondolnak el. Az embert ide-oda vetik a dolgok. Én nem voltam benn természetesen a gesztori bizottságban, ott főigazgatók, főigazgató-helyettesek voltak. De mint tanszékvezető, megkaptam az anyagaikat, másrészt elmehettem a Római partra, ahol Ferge Zsuzsa vezette elő az akkori oktatási miniszterhelyettesnek, hogy milyenféle szakembert gondolnának el, kiket és mire kéne képezni. A miniszterhelyettes végül azt mondta, hogy na jó, ha ennyire akarják, akkor, amelyik egyetem vagy főiskola a saját felvételi kerete kárára képezni akar, ott egye fene, de minden főiskola gazdálkodik ki saját maga, hogy tud-e egy ilyen szakot indítani. Ők ebbe nem szólnak bele, az alap, a képzőintézmény anyagi alapja, a nagy keret az marad. Ezzel nem sokra lehetett menni, de az élet olyan, hogy ennek a

miniszterhelyettesnek a nevét a fene se tudja, Ferge Zsuzsa nevét meg igencsak. És nekem az a nagy szerencsém volt, hogy ugyanebben az időben úgy éreztem, hogy most már valaminek történni kell, mert valahogy a pszichopeddel most ez kicsit nehézkes, és elmentem Illyés Sándorhoz, a főiskola pszichológiai kutatólaboratóriumának vezetőjéhez, vállaljon el aspiránsának, nappali aspirantúrára. És akkor a Popper Péter, akit alig ismertem, de nagyra becsültem, azt mondta: „Figyeljen, ez nem szokás. Egy tanszékvezető nem megy el nappali aspirantúrára diáknak.” Mondtam, hogy „bocsánat, tanár úr, de én meg szeretnék, mert ez kimaradt az életemből, és elegendő is kezdett lenni, hogy milyen kevés az elméleti tudásom”. Úgyhogy elmentem. Életem legfantasztikusabb három éve volt. Darvas Ágival mi már nagyon rég ismertük egymást és barátok voltunk, de ott meg egy csapatban dolgozhattunk, és akkor olyan volt a főiskolán, mint egy kis sziget. Mi bent voltunk nyáron is, és az nem zavart bennünket, jó volt az üres házban dolgozni, jó volt ezt a kutatást végigcsinálni. Mi azt néztük, hogy milyen életút vezetett a zárt intézetbe, de volt, aki azt kutatta, hogy hogy lesz valaki deviáns. Elkezdtek családokat kutatni, csecsemőket, megszületett gyerekeket követtek végig. Nagyon sokat vitakoztunk, nagy elvi viták voltak, de hihetetlen jó viták, például arról, hogy a megfigyelő megteheti-e, hogy ha látja, hogy baj lesz, akkor se szól, hiszen neki az a dolga, hogy leírja. És ez milyen etikai problémákat vet fel. Mi meg akkor azt csináltuk, hogy akkor, abban a pillanatban ezernégyszáz gyerek volt ilyen speciális javító-, félzárt, zárt intézetben, és mi meg visszafelé néztük. Megnéztük az összes fiatal iratanyagát, hogy milyen úton kerültek be ezek az intézetekbe. Csináltunk felnőttinterjút, tanárokét, meg gyerekinterjút. Megpróbáltuk kikutatni, hogy hol lehetett volna közbelépni, hol siklott el, vagy mi az, amit tudunk javasolni, hogy másképp legyen. Azt elfelejtettem mondani, hogy a mai speciális gyereketthonokat megalapozta az, hogy rájöttek, hogy olyan nehéz sorsú gyerekek kerülnek be az intézetekbe, annyira sok volt, akivel nem tudtak mit kezdeni, hogy létrehozta a főváros kísérletképpen a neurotikus és antiszociális gyereketthonokat. Ezeket hívtam akkor a szakdolgozatomban speciális intézeteknek, nem kitaláltam, hogy ilyen intézetek lesznek, hanem nem tudtam más nevet adni. Zártabb körülmények között, pszichés problémák vagy deviáns problémák miatt kerültek oda. Ilyen volt a fővárosban a Róbert Károly körúton a fiúknak, a Szilágyi Erzsébet a lányoknak, a neurotikusoknak meg a Kossuth Lajos és a Zirzen Janka. Nagyon jól mutatta, hogy fogalma nem volt senkinek, hogy mit kéne itt csinálni, azt mondták, hogy kevesebb gyerekkel kell bíbelődni, több felnőtt van az intézetben, így biztos a siker. A Szilágyi Erzsébet-nevelőotthon az átszervezés előtt egy kiemelt, jó intézet volt, ők mentek mindig, ha jött valamilyen delegáció, zászlóval integetni, sokat szerepeltek. Annak az igazgatója azt mondta, hogy fogalmam sincs, hogy mit kell csinálni, én megpróbálom úgy

csinálni, ahogy eddig a gyerekekkel, aztán vagy lesz valami, vagy nem. Benti iskola volt és volt pszichológus, ha jól emlékszem, már majdhogynem járt ezekhez az intézetekhez pszichológus is. A kísérlet nem volt igazán átütő, és csak a főváros próbálkozott azzal, hogy megnézte egy bizottság, hogy azokat a gyerekeket, akiket más intézetek nem bírtak, azokat hova tegyék. De változatlanul nehéz volt a családokkal mit kezdeni, a gyerek kiemelése után végképp magukra maradtak. Akkor kezdtek el a családsegítők létrejönni. Ellentétben a nevelési tanácsadókkal, nemcsak a fővároshoz kötődtek meg nagyvároshoz, hanem megpróbálták lejjebb vinni, és akkor azoknak az lett volna a dolguk, hogy ezekkel a családokkal foglalkozzanak. De állandó vita volt – most már a szociális munkánál tartok –, hogy a részvétel önkéntes legyen, vagy hogy legyen. Mert ha nem akar bemenni a család, akkor nem lehet odaparancsolni. Igen, de én azt próbáltam mondani, azt láttam Amerikában '86-ban – nem sokat voltam kinn –, hogy igenis lehet szülőket kötelezni arra a nagy demokráciában is, hogy ha nem bírsz a gyerekeddel, ha gond van vele, ha azt akarod, hogy ne vegyék el, akkor tessék elmenni szülőcsoportba, tanácsadóba, nem tudom hova. Tehát igenis köteles vagy részt venni ilyen felkészítésben vagy segítségben, köteles vagy igénybe venni a segítséget. És a mai napig folyik a nagy vívódás, hogy önkéntes vagy nem önkéntes. És ha nagyon sikeres lenne – ami nem így volt – a gyerekotthon, akkor is megbicsaklik a dolog, hogy hova vissza? És azt írtam le ebben a dolgozatomban is, hogy ezeknek az intézményeknek az a nagy bajuk, hogy nincs kiút. Itt van ebben a speciális nevelőotthonban vagy neurotikusban egy évet, és úgy volt elképzelve, hogy aztán visszamegy szépen. De nincs vissza. És ma a speciális otthonokkal ugyanez a baj, tehát nagyon érdekes látni, hogy ismétlődnek ezek a problémák. Hogy bekerül a gyerek – a mai rend szerint két évre kerülhet egy speciális gyerekotthonba. Valahonnan kikerült egy gyerekotthonból, ha optimálisan nézzük, már nem ugyanaz, nem ugyanazok a gyerekek vannak ott, nem ugyanaz a metódus, már semmi nem ugyanaz. Miért kerülne oda vissza? Én mindig úgy képzeltem el, hogy legyenek a gyerekotthonnak egyre nyitottabb részei, ne zökkentsük ki már megint valahonnan. Ez is fals egy kicsit. Bár tudnám a megoldást, de nem tudom. Mert azt mondjuk, hogy a gyereknek az a jó, hogy kerüljön minél közelebb a családi helyhez. Ha nem tudjuk a családot alkalmassá tenni, akkor elég nagy gondban vagyunk. Azt látom, hogy mikor leketyeg a két éve a speciális gyerekotthonos gyerekek, akkor elkezdődik egy ide-oda húzogatás. Ha nem sikerült addig a családot alkalmassá tenni, vagy a gyereket a családra alkalmassá, akkor abba az otthonba már a világ minden kincséért ne menjen vissza. De hova menjen, mégse oda, mégse ide, de mindjárt tizenhét éves, és akkor végre el lehet engedni a rendszerből, és akkor mégiscsak meg van ez oldva. A TBZ-nek szerintem a legnagyobb értéke az volt, hogy

kimondott olyan dolgokat, amit addig nem mondtak ki például a hajléktalansággal kapcsolatban, például az öngyilkossággal, a mentális problémákkal kapcsolatban, a fiatalok bűnözéssel kapcsolatban. És főleg a szegénységgel kapcsolatban kimondott dolgokat. Szerintem se ez előtt, se azóta szakemberek ennyit nem beszéltek egymással, meg akarták érteni egymást. Pilisszentkereszten többször voltunk összezárva, és ezek hihetetlen jók voltak. Még egyet elmesélek, hogy volt egy alkohol része is ennek a TBZ-nek, és az alkoholelvonásnak vagy az alkoholkezelésnek az akkori nagyasszonya állt ki, úgy nézett ki, mint egy szabadnapos takarító néni. És mondta, mondta, hogy egy kortyot se, soha. És elől ült a – nem is mondom a nevét – híres professzor, és látta, hogy olyan szkeptikusan figyel, és neki is mondta: „Neked is mondom, egyetlen kortyot se lehet inni.” És jött a szünet. És ahányan voltunk, ültünk a pilisszentkereszti kocsmában, ittuk a pálinkákat, ennyi pálinka azt hiszem, soha nem fogyott még ott, mint az alkoholoról szóló előadások után. Mert úgy éreztük, hogy ezt szárazon nem lehet kibírni. „Egy kortyot se! Egy cigarettát se!” De rendes, komoly viták is voltak, és ami igazán kiderült, az az, hogy mindenképpen kell ellátórendszer, az ellátórendszerhez meg szakember. És akkor a gesztoriból kinőve még a rendszerváltás előtti utolsó pillanatban jött Sopron. Biztos ezerszer hallottátok, ahol a képzések megalakultak. Mindenki bepakolta, amit gondolt. Azt hiszem, egy hétig ettük ott egymást, de valami kialakult. És hogy ilyen lett a szociális szakma, az annak volt a következménye, hogy nem volt egyetlenegy önálló képzőintézmény sem. Mint ahogy most sincs. Mindegyiknek volt egy anyaothona, annyi volt a különbség, hogy most már nem magának kellett kigazdálkodni, kaptak valamennyi fejlesztést ezek a főiskolák. Ezt egy kicsit megelőzte Ferge Zsuzsának a szociálpolitikus-képzése, amit nem is szociálpolitikusnak hívtak, hanem szociológiának. Ami ilyen padlástérben meg nem tudom, milyen helyeken zajlott, ahol a képzők képzése történt. A képzőket akarták képezni tulajdonképpen, akik közül rengeteg nagy, mai szakember került ki. Nagyon jók voltak a képzést előkészítő megbeszélések is, Ferge Zsuzsa lakásában, meg mindenféle helyeken. Az első húsz perc azzal telt, hogy lehet-e dohányozni, ha nem lehet, akkor miért nem lehet, ha lehet, akkor negyedóránként lehessen rágyújtani, ki kell-e mennie annak, aki rágyújt. És akkor valaki megszólalt, hogy „akkor én hideg, bűdösben fogok megfagyni?” És akkor úgy döntöttünk, hogy ezt le lehet venni a napirendről. Össze kellett hozni, hogy a képzőintézményekben milyen legyen a képzés. Volt egy idea, ami nem jött össze, hogy épüljenek egymásra ezek a képzések. Legyen egy automatikus útja a Bárczi-főiskolának az ELTE-ig. Nagyon sok asszisztensképzés is elindult, például a Tündérhegyen. Lett volna egymásra épülés, de azt azért a nagy emberek mégsem tudták kihozni magukból. És akkor úgy nézett ki, hogy aki a főiskolán tanult nálunk, annak egy kicsit több volt benne az

anatómia meg az ehhez kapcsolódó képzés, hogy még csak véletlenül se tudjon valaki egyik képzésről a másikra átiratkozni gond nélkül, mert mások voltak az elvárások. Nagyon meghatározta az anyaintézménynek a karaktere, a szakemberei, hogy kikkel állt szemben. Tehát a nyíregyházi Egészségügyi Főiskolán, a Szegedi Egyetemen volt egy nagyon erős egészségügyi rész, a mienk inkább a pedagógusképzéshez kapcsolódott, az ELTE-n markánsan csak a társadalomtudományi szakokhoz kapcsolódott. És akkor elindult a vita arról, hogy hogy hívják. Győzött a social worker megfelelője, a szociális munkás, és akkor nagyon morogtak sokan, hogy ez úgy ledegradálja, hogy munkás. Azt gondolom, hogy mindegy, és ha jó volt ennyi országnak a szociális munkás, akkor mi, mint munkásokat dicsőítő ország, csak nem restelljük, hogy... Erről elég sok vita volt. De volt egy ilyen soproni alapkonszenzus, hogy el kell indulni, hogy el kell kezdeni, hogy nézzük meg. '89-ben indult Szekszárdon és '90-ben a Bárczin. A szakindítás nagyon érdekes volt, a főiskolánkon úgy készültünk, mint amikor az ember az első gyereket várja. Hetekig készültünk, így legyen és úgy legyen, te ezt tanítod, és arra épüljön, amit én tanítok. Egyszer valaki mondta, hogy „ezt hogy fogják bírni a gyerekek?” Hirtelen elneveltük magunkat, mi itt készítjük a nagy papírokat, tervezgetünk, írunk, és hol vannak a hallgatók, akikért készülődünk? Miután az első felvételi meghirdetése már késő volt, kevesen jelentkeztek, akkor úgy alakult, hogy akit nem vettek fel pszichológiára, azok választhatták, hogy hozzánk jöhetnek. Akkor én szentül meg voltam győződve, hogy ezek a fiatalok, amint lehet, sírva visszarohannak a pszichológiára, ez csak egy kis kitérő lesz a tanulmányaikban, és nagyon vicces, mert talán egyetlen évfolyamból sem maradt annyi szociális munkás, mint pont az elsőből. De fantasztikus élmény volt nekünk is. Velük tanultuk, hogy mit is kéne itt csinálni. Volt egy nagy bemutatkozó játék, ahol a gyerekek üzenhettek a tanároknak, így egy nap alatt valamennyire megismertük egymást, lehetett kis cédulákon a tanároknak üzenni. Én azt gondoltam, hogy a hallgatók nem tudhatják, hogy közben az új minisztériumban Rókusfalvy Pál – remélem, már senki nem ismeri a nevét –, aki pszichológusként lett a gyermekvédelmi főosztály vezetője, azt gondolta, hogy elherdáljuk a képzés vagyontát és vizsgálatot indított, hogy a képzésre szánt összeget hogy használtuk fel. És akkor, az első nap ismerkedő játékában egyszer csak azt kaptam üzenetben, hogy „ne félj, tyúkanyó, megvédünk a rókától”. Nem kérdeztem meg, hogy hogy értették, de el is tettem, a mai napig megvan ez a cédula. Voltak nagyon erős ellenszelek, ezt képviselte az akkori minisztériumi főosztály.

1987 és 1990 között volt egy olyan intermezzo az életemben – ezt sem bántam meg –, hogy három évig a minisztériumban dolgoztam a gyermekvédelmi főosztályon, ami azért volt nagyon érdekes, mert egyszer beleláttam abba is, hogy hogyan készülnek a törvények, milyen is a felső irányítás. Nem kaptam kedvet a hivatalnokélethez. Nem is állítanám, hogy jobb hivatalnok nem létezik, mint én, de pont a szociális szakma kezdetén, az akkori főnökünk, aki a Sopront is összehozta, és a pénzt is kihajtotta, hogy legyen a képzésre pénz, nagyon a szívéen viselte a gyermekvédelmet. A gyermekvédelmi törvény az ő ideje alatt kezdődött el. Volt egy nagy megbeszélés Balatonfenyvesen, ahol az összes gyereketthon igazgatója ott volt, és akkor egy napot arra szántunk, hogyan nézzen ki a gyermekvédelmi törvény. Akkor én azt gondoltam, hogy ez pikk-pakk meglesz. Ez volt nyolcvankilencben, kilencvenhétre már pikk-pakk meg is lett a gyerekvédelmi törvény. '87-ben kezdtük először végiggondolni, hogy milyen legyen, akkor már kialakult egy váza a gyermekvédelmi törvénynek. Kilencvenben ez megakadt. Én szentül azt gondoltam, mikor ide jöttem, hogy politikáról egy szót sem, de ez a szakma (is) át van politizálva. Nem lehet nem figyelembe venni, hogy éppen a társadalompolitika kit erősít, kit gyengít, kiket segít. 1990-ben a gyermekvédelmi főosztályra először a már említett Rókusfalvy Pál került, aki munkalélektanos volt, meg sok gyereke volt. Ez mindig szempont szokott lenni, hogy az a jó gyerekvédő, akinek sok gyereke van. Utána meg egy olyan ember, aki matektanár volt valahol, de létrehozott egy nevelőszülői egyesületet. Kimondottan a középosztály nevelőszülőinek, volt egy ilyen kis társaságuk. Így mind a ketten elég intézményellenesek voltak, talán ezért is elég nagy megvonásban részesültek abban az időben az intézmények. Én Rákospalotán láttam ezt, ott írtam a kandidátusimat, meg elég sokáig ki is jártam. Nagyon rezgett a lécs, mert azt találták ki, hogy legyen a Rákospalotai Nevelőintézetből tudományos kutatóintézet, a gyerekeket meg el kell vinni, hogy hova, azt nem is lehetett tudni pontosan... Szerencsére Büky Dorottya, aki akkor országgyűlési képviselő volt, beadott egy interpellációt, így ez a terv elhalt. Aztán ilyen eszement dolgok jöttek, hogy galambot kéne a gyerekeknek tenyészteni... Mindegy is. Akkor is egy elég erős nevelőszülői lobbis indult el. És akkorra már elég sok kis intézet volt. Még az ezt megelőző években a civil szféra is belépett, tehát létrejött az SOS Gyerekválknak a rendszere, ami az első ilyen volt, meg az egyházak is kaphattak arra esélyt, hogy ne csak egészségügyi gyereketthonokat kapjanak. A baptista egyház csinált nevelőszülői házat, ahol nevelőszülőket tettek egy nagy épületbe. Megpróbálkoztak azzal, ami nem vált be Magyarországon eddig, hogy öregeket meg gyerekeket együtt kellene segíteni. Volt egy olyan idilli elképzelés, hogy a gyerekek nagypapákat, nagymamákat találnak a szociális otthoni öregekben, az idősek meg támogatókat a gyerekekben. Egyrészt ennek nálunk még ma sincs

kultúrája, nincs hagyománya Magyarországon. Vannak országok, ahol a gyerekeket kicsi koruktól viszik ilyen intézményekbe. Másrészt nem hiszem, hogy rossz élethelyzetben lévőket érdemes összehozni, tehát a rossz élethelyzetben lévő, nyugős kamaszokat a rossz élethelyzetben lévő, nyugős öregekkel. Abba is hagyták. Abban sokkal jobban hiszek, hogy egész kicsi kortól lehet erre a szemléletre, gyakorlatra szoktatni, nevelni. A magyarországi toleranciára jellemző, hogy amíg itthon nagyon ritkán látsz az utcán fogyatékkal élőt, sérültet, nem tudom, mit, addig más országokban ez elég magától értetődő, hogy ott vannak a parkokban, eseményeken. Izraelben láttam egy olyan parkot, ahol fogyatékosokat és épeket összehoznak. Haveri park a neve. Annyi a különbség, hogy rengeteg önkéntes van ott, akik figyelnek, ha kell, segítenek. Látszólag ugyanolyanok a játékszerek, csak át van gumizva meg biztonságossá van téve. Nálunk meg azt látod, hogy ha odamegy egy furcsa gyerek vagy egy másképp viselkedő gyerek, vagy problémás gyerek, akkor a szülő onnan már elviszi a gyereket vagy megjegyzést tesz.

Kilencvenben valahogy végre beindult a képzés, és kezdett sínre kerülni. '94–95-ben elkezdtem gondolkodni, hogy ha nem akarok lenni az „Annuska néni, aki gyerekvédelmet tanít már ötven éve”, akkor kell valamit csinálnom, valami újba kezdeni. Az alapszakom, a pszichológia felé kezdtem el nézegetni, jární különböző képzésekre, szupervízióra. '94 őszén meghalt egy nagyon jó barátom, aki a rákospalotai intézetet vezette. És akkor megkerestek, hogy nem pályáznám-e meg. Mondtam, hogy nem hinném, ilyesmit végképp nem csináltam. Erre a fiam azt mondta, hogy „végre valamit csinálhatnál. A főiskolán akarsz bohóckodni mindig?” Jártam a '80-as években Palotára elég sokat, azt hittem, hogy ismerem a házat. De nem. Kilencvenötben szintén hályogkovácsszerűen belefogtam, és ez nagyon összezsengett azzal, hogy lehetne valami mást csinálni. Mikor első nap bementem és végignézttem azt az intézetet, amiről azt hittem, hogy ismerem, akkor böggve mentem haza, mert végignézttem egy romhalmazt. Mondtam a férjemnek, hogy te miért nem tudtál kiabálni, hogy „ilyet nem lehet!”? Le volt amortizálódva, pusztulva az egész. Nagyon beteg is volt már az elődöm, meg akkor éppen állandó megvonások voltak, egészen szörnyű volt, pedig Ferenczi György zseniális dolgokat talált ki, csinált meg. Ma minden évben tudományos napon emlékezünk rá, a munkásságára. Vezetése alatt került le az üvegcserep a falról, sorvadtt el a zárka, alakult ki a fokozatos nevelési rendszer, nyílt meg a befalazott kápolna, vált otthonossá a ház, sok barátot szerzett az intézetnek, ennek a zárt világnak.

Elkezdttük csinálni, sok embert ismertem már, jó csapat volt ott. Akkor jött az a gondolat, amit az én elődöm tíz évig hajtogatott, hogy ha az előzetesen letartóztatott fiatalok börtönökben

vannak, iszonyú állapotban kerülnek a javítóintézetbe. És miért nem a javítóintézetben vannak előzetesben is, ahol tanulnának, a fiatalok életét élhetnék, ha zártan is. Kilencvenhatra ez megérett, beérett a felsőbb vezetés, több minisztérium vezetése együttesen eldöntötte, hogy fiatalok, ha csak nem nagyon súlyos a bűncselekményük, ügyészi döntés alapján, javítóintézeti körülmények között is tölthetik előzetes letartóztatásukat. Rákospalotán a lányelőzetes, Debrecenben és a Szőlő utcában a fiúelőzetes indult. Ez azzal is járt, hogy kaptunk pénzt, paripát, fegyvert, fel lehetett újítani házakat. Másrészt ez egy nagyon sokrétű és a szociális munkához közel álló intézmény volt akkor, mivel Ferenczi György, az elődöm, hogy a gyerekhiányt enyhítse – nagyon kevés gyerek volt akkor a javítóban –, sokfélét talált ki. Így volt az intézetnek anyaothona. Sok év múlva a szívem szakadt meg, amikor joghézag miatt meg kellett szüntetni. (Most elhatározott szándék az újraélesztés.) Mert az a gyereklány, aki megszüli a gyermekét és csecsemőotthonba adja, mert odaadták a gyereket, mert nem szűnik meg a javító, ha szül valaki, az elveszti a gyereket. Mert leszokik róla, mert nem látogathatja, nem megy a dolog és nem alakul ki az anyaság. Akkor legyen itt. Kísérletképpen azt még én írtam alá a minisztériumban a javító anyáknál. Aztán kitágítottuk, hogy lehetett nemcsak javító anyáknál, hanem szociális helyzet miatt is kerülhettek ide, főleg fiatalok anyák. Igyekeztünk javító anyákat vagy intézetis anyákat befogadni, de voltak persze idősebbek is, és akkor egy elég nagy anyaothon alakult ki. Volt egy év, amikor megpróbálkoztunk hajléktalan anyákat fogadni, az szörnyű volt. Ez az este bejön, reggel kimegy, ebbe belepusztultunk mindannyian, csak egyet tudtunk, hogy kitöltük, hogy olyan hidegben nem lehet olyan korán kimenni, olyan későn bejönni. Maradt zsíros kenyér mindig, úgyhogy vigyen magával. Szóval ilyen felemás hajléktalan anyaothon volt. Volt olyan gyerek, aki zokogva ment el, hogy én itt szeretek lenni. Az szörnyű volt. És akkor el kellett menni, mert akkor jött az előzetes, ami egy másik rezsimet jelentett. De egyre jobban érezte a ház, hogy a szociális problémáktól nem lehet eltekinteni. Amíg tehetünk, addig például kifizettük a gyerekek vonatjegyét haza, hogy ezen már ne múljon. Ha lehetett, ha lehet, küld az intézet a gyerekekkel étkezési csomagot, hogy legyen otthon enivaló. De valahogy megpróbáltuk a családokat is segíteni. És akkor vált kötelezővé, hogy minden javító gyerek családjához az első két hónapban köteles elmenni a szociális munkás vagy a nevelő. Megnézi, hogy hova megy a gyerek, hogy fog ott élni, kire lehet ott számítani, kire nem. Persze mindig vannak jó történetek, hogy kölcsönkaptak valami lakást, legyen mit megmutatni, de persze látszott, hogy itt az életben nem lakott senki, olyan lakást mutattak meg. És akkor el szoktak menni a kollégák a családsegítőbe, felveszik a kapcsolatot az iskolával, megnézik a barátokat. És ez is a szociális munkának fontos része, hogy a szociális munkás legnagyobb kincse a

kapcsolati tőkéje. És egészen más, ha azt mondjuk, hogy „Kovács kartársnőt, úrasszonyt keresem”, és egészen más, ha azt mondom, hogy „Marika, emlékszel, amikor a múltkor ott voltunk a gyerekekkel, azt láttuk, hogy... Nem tudnátok egy kicsit segíteni, hogy mégis ennek a kislánynak engedélyezzétek, hogy hazamenjen.” Mindenképpen ki kell alakulni ilyen kapcsolatoknak, egyre jobban be kell vonódjon ez a rész is. Nem lehet, hogy mi egy ilyen aranyos üvegbúrában tartogatjuk a gyereket és aztán megy, ahova megy. Még valamit, aztán itt a vége, fuss el véle. A pszichopedagógián nekem valami hihetetlen sokat jelentett, hogy terepgyakorlatos voltam. Nekem nem volt olyan hét, hogy ne jártam volna intézetben, minden gyereket meglátogattam a gyakorlatán, és akkor, ha azt mondták, hogy Mónosbél, akkor arról nekem nem az jutott eszembe, hogy ott van egy római katolikus kolostor, hanem hogy ott van egy intézet. Nekünk akkor kötelező volt vidéken továbbképzéseket tartani, Kehidakustyántól kezdve a világon mindenütt. Ilyen helyekre mászkáltunk a pszichopedről. De ez isteni volt, mert tudtam, hogy miről beszélek, és ha jött a levelezős hallgató és azt mondja, hogy Tiszadobról jön, akkor tudom, hogy hogy néz ki Tiszadob, mi van ott, kihez lehet küldeni hallgatót. Tudtam, hogy mondjuk a Zrínyi Gyereketthonban három évig jó volt menni, mert jó gárda volt ott, de kezdtek elfáradni, már egy kicsit idősek voltak, akkor azt mondtuk, hogy hagyjuk ezt, most máshova megyünk. Nyerges Kálmán, aki évekig a fiatalok pártfogója volt, zseniális nevelő volt, oda bátran lehetett küldeni hallgatót. Ez nekem a szociálismunkás-képzésben nehezített volt, hogy nem tudtunk annyira eljutni, nem volt annyira kötött, vagy szoros, vagy elvárás, de azért mentünk. De én most például évekig nem látok tereptanárt a hallgatóval. Épp az ELTE-sekkel ültünk egyszer össze, hogy az se biztos, hogy jó, hogy csak a hallgatótól tudunk egymásról, hogy mi az elvárás. Nekem hiányoznak a nyitott zárógyakorlatok is. Arra felkészült a hallgató, és akkor annak megadtuk a módját. Most valahogy valaki odajön az emberhez, azt mondja, hogy neki az a dolga, hogy keressen magának gyakorlóhelyet. „Mi lenne, ha idejönnék?” „Hát, jó.” Ami kialakult a mi intézetünkben, hogy igazán hosszú gyakorlatra érdemes odajönni, mert mire ezeket a kamasz lányokat valaki megismeri, az nem kis idő. A legjobb kollégák ma azok, akik itt voltak hosszú gyakorlaton. Ha jól összeszámolom, legalább öten vannak, akik ott töltötték a hosszú gyakorlatukat, akik már a jelentkezésükkor tudták, tudják, miről van szó. Nincsenek illúzióink se, de nagyon fontosak a hallgatók és nagyon fontos egy ilyen intézetben, hogy nyitott legyen, hogy sokan jöjjenek kívülről. Sok az önkéntes, van, aki kézműves tevékenységet vezet, van aki zumbát szervez. Nagyon fontos, hogy a gyerek másokkal is találkozzon, mint a megszokott nevelő, tanár. Nagyon kell az állandóság, és mellé az újdonság. Én ebben az évben két lánnyal járok színházterápiás foglalkozásokra, most a kerületi művelődési házban a

mi gyerekeinkkel közösen készülnek a kinti iskolások március 15-ére. Azt a fontoskodást, amit tegnap egy kislány levágott... „Mikor mehetek magához?” „Mikor jössz?” „Most a héten nem érek rá, mert próbáim vannak, jövő héten fellépéseim.” „Ha majd lesz egy csepp idő, nézd meg, akkor okvetlenül gyere.”

2011-ben eljött az, hogy elmentem nyugdíjba, és az élet komoly ajándékképpen egy év szünet után visszamehettem pszichológusnak az intézetbe, mert gyesre ment a pszichológus kolléga.

Igazán most ismertem meg az intézetet, bátran mondhatom, a gyerekeket. Fura módon most néha lelkileg megterhelőbb, mert ha az ember igazgató néni, akkor persze jön a gyerek, meg beszélgetünk, de azért ez nem napi program. Ő is viselkedik, meg én se akarok beleszólni a nevelőjének dolgaiba. Most van alkalmam mélyebben megismerni a fiatalokat, és most kezd kialakulni egy nagyon jó dolog, hogy nemcsak a gyerekek jönnek, hanem a felnőttek is. Ez benne is van a munkaköri leírásomban. Én ezt nagyon jó dolognak tartom, hogy egy ilyen zárt helyen, aki a gyerekekkel össze van zárva, tudhassa a feszültségeit feldolgozni, a gyerekekkel kapcsolatos csalódásairól, a sikereiről beszélni. Néha elég, ha csak bejön valaki és ventillál. Van olyan kolléga, akitől nagyon távol áll a pszichológia, öneki nincs szüksége senkire, ő aztán nem dilis, aztán egyszer csak úgy besodródott a szobámba. „Mi van?” Szerencsére nem gyújtottunk villanyt, hanem csak ültünk a kislámpa fényénél, azon kaptuk magunkat, hogy egész fantasztikus dolgokról beszélgetünk, hogy mit lát itt, mit az életében... Aztán felállt: „Hozzak gyereket?” „Persze, hozzál gyereket.” De nagyon sok kolléga van úgy, hogy magára van hagyatva, hogy nem tudja, hol is áll. És ez a szociális munkára is igaz, hogy mennyi mindent pakolok be egy esetbe, magamból is. És ez mikor jön vissza? Visszajön-e? Hogyan? Volt most egy gyerek, akit valaki patronált, egy elméleti szakember, aki az intézetlátogatáson felfedezett egy kislányt, akit egy évig az előzetesben patronált, jött hozzá, hozott neki könyvet, ennivalót. Nem megvesztegetésként, hanem ő úgy gondolta, hogy először a tárgyakon keresztül tudnak kapcsolatba kerülni. Senki nem látogatta a kislányt, akit az intézet előtt vidéken futtattak, és a futtatója lett volna az egyetlen kapcsolata, de az nem jelentkezett. A nagymamához ragaszkodott volna, de a nagymama nem nagyon ragaszkodott hozzá, mert a kislány elvitt otthonról mindent, ami mozdítható volt. És akkor mi is úgy láttuk, ha csak nem történik csoda, nincs más útja, mint vissza az útra. Akkor jött ez az ember, aki elkezdte patronálni, mi meg elkezdtünk gyanakodni, hogy miért patronál egy negyvenes pasi egy ilyen gyönyörű kislányt. Kóstolgattuk jobbról, balról, én a baráti körét is ismertem, őket is faggattam, de nem használni akarta, nem szexpartnert akart, egyszerűen úgy gondolta, hogy

ezt a lányt ő megmenti. Belerakott apait, anyait, ráadásul sokat van külföldön dolga, rengeteg drága ajándékot hozott. Akkor ezt is megbeszéltük, hogy az nem lehet, hogy a kislánynak ennyivel több van, mint a többinek, ezután mindig hozott a csoportnak is valamit. Egy év ment el, tovább kellett lépni. Arra gondoltunk, kikerülve a javítóba, most elkezdhetnek kijárni. Közösén készítettük elő az első alkalmakat. Megbeszéltük, ne vendéglőbe vigye eleinte, mert ez a kislány olyan nehezen eszik, olyan csúnyán, hogy ne hozza zavarba, menjenek először a Mekibe. Hogy még az első alkalommal ne ismertesse össze a társaságával, akikről semmit nem tud. És valóban, egy moziba mentek először, legközelebb egy Meki, aztán megismerkedett néhány baráttal, az egy egészen más dolog, hogy ezek a barátok tanárok, jogászok voltak. Mindenféleképpen segített a patronáló, a kislány mindenkinek elmesélte, hogy lehet, hogy külföldön fognak élni, aztán egy ilyen kimenőn megszökött a kislány, szétdrogozva került vissza. Akkor hosszan beszélgettünk. „Nem, ennek vége most már. De egy évig nem volt se pasi, se drog, tessék megérteni.” És akkor a patronáló nagyon elkezdett izgulni, hogy hogy fog ez működni, egyáltalán működhet-e? Iványi Gábor segített, aki egy fantasztikus, a methodistáknak van vidéken iskolájuk, amihez tartozik egy kollégium, egy kollégium, ahol hasonlóan hátrányos helyzetű, de tanulni akaró fiatalok vannak, ahol van rendje az életnek, de mégse a Rózsadombra rögtön, közel az egyetemi professzor nagypapához, hanem legyen felkészülési lehetősége a szabad életre. Különösen úgy, hogy a patronálónak nagyon sokat kell külföldre járnia. Elmentek az intézetből megnézni kétszer a vidéki otthon, nagyon tetszett a lánynak, nagyon jó volt. De aztán kiderült, hogy a kislány mégiscsak tartja a kapcsolatot a futtató fiúval. Meg is mutatta a fényképét, nagyon megnyerő volt, ahogy rabruhában álldogált rajta. „Ugye, milyen jóképű?” „Jó, jó, de rabruha nélkül biztos jobb.” És annyira mondta, hogy neki már csak ez a vidéki otthon van, hogy ott megtanulhat háromféle szakmát. Hétféle a Rózsadombon, de egyébként tökéletes lesz vidéken. Így is volt, eljött a szabad élet, a futtató nem állt a kapuban, elindultak a félt, várt kollégiumba. A kislánynak nagyon sok pénze gyűlt össze az évek alatt az állami gondozásban, azt elhelyezték az OTP-ben, kötvényben. Isteni a kollégium, már van fiúismerős, aki segíti majd az első napokat. Többet nem kellett, a harmadik nap már nem volt ott, jött a futtató fiú és elmentek. Nagyon kiborult a patronáló, ebben benne volt másfél éve, mint Miskin herceg, reménykedett, hogy ezt a lányt sínre lehet állítani, és most tessék. És persze mindenkit megviselt, mit kellett volna, hogy lehetett volna, elővették a régi iratokat, az intézeti feljegyzéseket, hátha abban van a magyarázat...

Ez a fajta segítség nem olyan, mint a malacpersely, hogy bedobom a tudásom, a segítségemet, a lehetőségeket, és kiveszem a jól boldoguló fiatal embert. Hanem bedobom, eltűnik, nincs egy darabig visszajelzés, és nem tudom, hogy mikor jön ki valami eredmény. Most hirtelen legalább öt olyan leányzó története jött fel nekem, akik sorsáért egy vak egeret nem adtam volna. A hisztérikusan elment kislány, aki itt mindenkit kihasználta, úgy, ahogy előtte őt használták ki, elment, örjögött. A múltkor együtt sétáltattunk, ő a gyereket, én az unokámat. Mondtam neki, hogy „nem jössz be egyszer?” „Nem, mert ez egy okos gyerek és kérdezne.” Azóta megszállott facebookozó lettem, mert a gyerekek így tartanak kapcsolatot. Nem tudom, hogy a nagy pszichológia mit mondana erről, de egy időben sokszor nézegettük a gyerekekkel a Facebookon a családtagjaikat. Egyrészt ők nagyon meghatódnak és elkezdenek mesélni, másrészt nekem nagyon sok információt ad, amikor látom X. gyereknek a kurvának öltözött anyukáját (bocsánat). Amikor anyuka, nagymama hasonló pózban mutogatja magát a Facebookon, innen világosabb, hogy ő miért gondolja, hogy ez az egyetlen járható út. Vagy látom a másoknak a fogyatékos rokonát. És amikor ott jelentkeznek, amikor azt írja be, hogy „Csókolom, hogy van?” – akkor már tudom, hogy valami... De tudom, hogy ott van M., akivel tényleg barátnők lettünk és tényleg nagyon jóban vagyunk, a nyolcvanas években volt intézetis, kemény igazságérzettel és később sok év börtönnel. És aztán egyszer csak előkerült, megkeresett, van három gyereke, emberjogi aktivista. Most éppen a férje után ment Angliába, aki jobb szeretett ott egyedül, de M. úgy gondolja, ha neki nehéz is, a gyerekeknek ott tud esélyt adni. Most kint van a három gyerekével, közben minden itthoni eseményt is kommentál, és rendszeresen ír. Ezek soha nem rövid távú kapcsolatok. És igen, néha eltűnnek a lányok az utógondozóból is, akkor két dolog van. Elfogy a pénz, gyorsan, rögtön, mert azért mindjárt jelentkeztek elfelejtett barátok, soha kapcsolatot nem tartó rokonok, és akkor rögtön visszajön, vagy még egy darabig fut ott a szabolcsi utakon, és agyontépázva, pénz nélkül egyszer csak majd jelentkeznek. Vagy megrázza magát és azt mondja, hogy mégsem adom oda a pénzt. Mindent lehet, csak nem gyorsan. Olyan nagyon akarnak ezek a lányok, és néha nem is tudom, hogy a mi kedvünkért mondják, vagy mélyen így érzik. De akkor jön egy család, jön egy fiú, aki mást gondol erről. És akkor lehet, hogy a második fiú, vagy a harmadik, aki mellett meg lehet maradni, vagy a gyerek változtatja meg. Az első gyerek még nagyon gyakran intézetbe kerül, de a másodikat már neveli. Most szorongok egy kislány miatt, akit nevelőszülők neveltek, de aztán elkerült onnan, volt egy rossz kamaszkora. Kőkemény lett, nem akarta tudomásul venni, hogy nevelőanyja véglegesen megszakított vele minden kapcsolatot. Sokáig hitegette magát, ott mégiscsak lesz helye, hiszen ott nőtt fel. Mára csak az érdekli, hogy kitől mit kap. De a nem vártan érkező baba azt jelenti, hogy most van

valaki, akinek én adok, van valaki, aki hozzám tartozik, az enyém! Csendes drukkolással várjuk, meddig fogja ezt bírni.

Az egész itt végzett szociális munkának az az értelme, hogy egyszer csak valaki odatelefonál, hogy „nem tud valami munkát?” vagy ír egyet, hogy „maga hogy van? Tudja, én szerettem ott, de az én gyerekem ne kerüljön ilyen helyre. Csak akartam mondani, leérettségiztem, van munkám...” És akkor az ember úgy gondolja, hogy tutira megérte.

Bányai Emőke